

ไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

Thai Song: Heritage Textile Conservation for Inheriting Ethnic Identity

ภุเนตุ จันทร์จิต¹ แสน ไชยบุญ¹ และ พิสิษฐ์ เอมดวง²

Phunet Chanchit¹ Sean Chaiboon² and Pisit Aemduang³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผ้าและลายผ้าโบราณของชาติพันธุ์ไทยโซ่ง 2) ศึกษาการอนุรักษ์ผ้าโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง 3) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทยโซ่ง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้รู้ จำนวน 30 คน กลุ่มผู้นำ จำนวน 30 คน กลุ่มองค์กร จำนวน 30 คน บุคคลทั่วไป จำนวน 30 คน โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ไทยโซ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าย้อมสีครามเข้ม มีผ้าและลายผ้าโบราณที่สืบทอดมาแต่บรรพชน คือ ผ้าซิ่นตาหมี่ ซิ่นแดงโม เลื้อฮีและผ้าเปี้ยว ส่วนลวดลายโบราณ พบว่า เป็นลายที่ผลิตด้วยกรรมวิธีการทอปะและปัก ลายทอ ได้แก่ ลายปู ลายหอประสาธ ลายหอแก้วหอคำ ลายรูปสิง และลายแดงโม ลายปะ ได้แก่ ลายเลื้อฮี ส่วนลายปัก จะเป็นลายสายรุ้ง ลายข้าวหลามตัด ลายดอกแปด ลายขาบัว ลายดอกแฉ่น 2) ไทยโซ่ง มีการอนุรักษ์ผ้าหลายรูปแบบ คือ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ ในลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน การสร้างอุทยาน ซึ่ง เป็นบทบาทของครอบครัว ที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมผ้าให้กับบุตรหลาน และการสร้างเครือข่าย โดยใช้บทบาทและการละเล่นเป็นสื่อกลางในการรวมคน รวมใจ รวมกิจกรรม เพื่อสืบสานการแต่งกายเชิงอนุรักษ์ 3) ไทยโซ่ง มีแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณ เพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยวิธีการสืบสานผ้า ซึ่งประกอบด้วย การเลือกลาย การลอกลาย การย้อมไหม และการทอ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทำให้ผ้าฟื้นคืนชีพใหม่ แต่คงลักษณะผ้าและลายแบบเดิมเอาไว้ และวิธีการสร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและลายผ้าชุมชนประกอบด้วยฐานข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับผ้า ปริศนา คำสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมผ้า วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการทอผ้า และประวัติเกี่ยวกับผ้าและลวดลายผ้า

คำสำคัญ: ไทยโซ่ง การอนุรักษ์ ผ้าโบราณ สืบสานอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์

¹สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม

²สาขาวิชาดนตรีสากล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม

Abstract

The research entitled Thai Song: Heritage Textile Conservation for Inheriting Ethnic Identity of ethnic groups was survey research and development. It studied from the people, i.e. Thai sons in Phetchaburi Suphanburi and Nakhopathom province. Groups of study are 30 scholars 30 leaders and 30 organizations. The data was collected by questionnaires interviews and groups seminar. The objects of this research Aimed 1) to study the ancient clothes and dots of Thai-song ethnic groups, 2) to conserve ancient clothes of Thai-song ethnic groups and 3) to study the way to conserve of ancient clothes to maintain the identity of Thai Song ethnic groups clothes and maintain the identity of ethnic group.

The results were found that: 1) Thai-song is the ethnic groups which their cloths are dark blue. It composed of ancient clothes and dots. They were pha sin ta mee, sin tang mo, sue hi and pha piew. The ancient designs found that it was produced by different manners such as weaving mending and pitching. The dot of weaving was crap dot, tower dot, ho kaew ho kham dot, monkey shape and melon dot. The mending dot was sue hi dot. Moreover, the pitching dot almost are rainbow dot, glutinous rice dot, flower dot khapau and dokwaen dot. 2) There were several types of clothing conservation for Thai-song. They were the management of Study place for the community's museum. They support their generations to spread of their clothing culture to their children. Moreover there were producing of network by using entertaining to conserve their dressing. 3) Thai song had several types of their ancient clothing conservation. They were composed of Choosing dots, copying dot, dying of silk and weaving. All of manners were the way to recovering of Thai Son cloths by still maintain their original tradition. Moreover, there were another method by creating the data base about cloths and dots, teachings about cloth culture, equipment of cloth weaving and the history of cloths and their designs.

Keywords: Thai Song, Heritage Textile Conservation, Ethnic Identity Inheriting, ethnic groups

บทนำ

การนุ่งห่มด้วยผ้าย้อมครามสีดำเข้ม คือวัฒนธรรมแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยโซ่งซึ่งผลิตขึ้นจากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สีและลวดลายของผ้า คืองานหัตถศิลป์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการย้อมผ้ายังแฝงไปด้วยความหมายและความเชื่อทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม การแต่งกายแบบต่างๆ ของไทยโซ่ง แสดงถึงกฎเกณฑ์ที่กำหนดพฤติกรรมมนุษย์อย่างเป็นระบบ บ่งบอกบทบาทหน้าที่ในการใช้อย่างชัดเจน ดังคำขบที่ว่า “ซินตาทมีเมืองฮม ซินตากลมเมืองแฮ ซินแต่แจจ้งเมืองลาวก็มี ซินตาทมีจะนุงกินงาย ซินตาลายจะนุงกินเหล้า ซินเป่าตินจกลายสนกก็มี” (ถนอม คงยิ้มละมัย, 2555: สัมภาษณ์) วัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าของชาวไทยโซ่ง ครอบคลุมถึงภูมิปัญญาหลายด้าน เริ่มตั้งแต่การจัดการความรู้เกี่ยวกับผ้า กระบวนการผลิต จนกระทั่งถึงการนำไปใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับงานตามเทศกาล ทั้งในงานที่เป็นมงคลและอวมงคล เป็นการแต่งกายที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของการผลิต แม้ว่าการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ล่วงเวลามาแล้วกว่าสองศตวรรษก็ตาม ชาวไทยทรงดำยังคงอนุรักษ์และสืบสานการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ในปัจจุบัน ผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยโซ่งยังปรากฏมีอยู่ โดยเฉพาะผ้าโบราณที่มีอายุนับร้อยปี บางครอบครัวก็มีการเก็บรักษาและนำมาใช้ในคราวมีงานสำคัญ บางบ้านก็ขายไปด้วย ความจำเป็นของสภาพเศรษฐกิจ เนื่องจากมีผู้เสนอราคาซื้อในราคาที่สูง ทำให้ผ้าโบราณที่เป็นมรดกทางชาติพันธุ์สูญหายไปจากชุมชน (วรรณธนา จิตบุญถนอม, 2555: สัมภาษณ์) ผ้าโบราณที่เป็นตัวกำหนดความเป็นเจ้าของผ้า และบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิต ความเชื่อ ของชาวไทยโซ่ง ได้หายไปจากชุมชน กล่าวคือ ผ้าและลายผ้าที่เคยเป็นมรดกอยู่ในท้องถิ่น ได้เคลื่อนย้ายไปจากถิ่นเดิมไปรวมอยู่

ในที่เดียวกัน เพราะสังคมให้คุณค่าทางวัฒนธรรมน้อยกว่ามูลค่าทางการเงิน ปัญหาดังกล่าว เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ผ้าโบราณที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมถูกโอนถ่ายผู้ถือครอง ไปอยู่กับบุคคลอื่น ผ้าที่เป็นผลิตผลทางภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น กลายเป็นผ้าของคนต่างถิ่น ผ้าที่แสดงถึงความเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินเกิด กลายเป็นผ้าที่มีคุณค่าแต่อยู่ในถิ่นอื่น ผ้าและลายโบราณ ซึ่งเป็นงานศิลป์ที่ทรงคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง อันมีประวัติยาวนานและมีความมั่งคั่งหลากหลาย ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณจนทุกวันนี้ ตกอยู่ในมือของคนรุ่นหลัง ซึ่งกำลังจะมีการเปลี่ยนถ่ายผู้ถือครอง และย้ายถิ่นไปอยู่กับกลุ่มนายทุนที่กำลังซื้อ จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว วิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษเพื่อแสวงหาแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณ ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง จะเป็นต้นแบบสำหรับการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณอื่นๆ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญสลายไปกลับมีชีวิตขึ้นมา และคงอยู่อย่างมีคุณค่าควบคู่กับเจ้าของวัฒนธรรมเดิม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาวิจัยเรื่อง ไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผ้าและลายผ้าโบราณของชาติพันธุ์ไทยโซ่ง
2. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ผ้าโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทยโซ่ง

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวไทยโซ่ง ประกอบด้วยกลุ่มผู้รู้ จำนวน 30 คน กลุ่มผู้นำ

จำนวน 30 คน และกลุ่มองค์กร จำนวน 30 คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 30 คน ในภาคกลาง คือจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 40 คนจังหวัดนครปฐม จำนวน 40 คน และจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 40 คน การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยใช้เทคนิค snow ball

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรต้น คือ การอนุรักษ์แบบโบราณ
2. ตัวแปรตาม คือ ผ้าและลายผ้าโบราณของไทยไซ่ง

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ ใช้เก็บรวบรวมเกี่ยวกับบริบทชุมชน และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับผ้า
2. แบบสัมภาษณ์ ใช้เก็บรวบรวมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
3. การเสวนากลุ่ม ใช้เก็บรวบรวมเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณ
4. การสัมภาษณ์กลุ่ม ใช้เก็บรวบรวมแนวคิด ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ ผ้าและลายผ้าโบราณ

การรวบรวมข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลและแหล่งข้อมูลออกเป็น ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผ้าและลวดลายผ้า
2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้มาจากการรวบรวมเอกสารต่างๆ ได้แก่ บทความ วรรณกรรมวิจัย

วิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือทางวิชาการต่างๆ และหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ข้อมูลภาคสนาม

- 3.1 สัมภาษณ์พื้นที่ในการทำวิจัย สถานที่แหล่งข้อมูล และบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
- 3.3 เสวนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
- 3.4 สัมมนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูลที่เป็นแนวคิด ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

คณะผู้วิจัย มีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร เพื่อเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น โดยการวิเคราะห์เอกสารและการสำรวจ ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกสาร เพื่อเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น โดยการวิเคราะห์เอกสารและการสำรวจ ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชน ประวัติ สังคมและวัฒนธรรมไทยไซ่ง
2. ศึกษาการผ้าและลวดลายผ้าโบราณของไทยไซ่ง
3. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลการวิจัย ดังนี้

1. ผ้าและลวดลายผ้าของไทยไซ่ง
2. ผ้าและลวดลายผ้าโบราณของไทยไซ่ง
3. ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ โดยใช้เครื่องมือการสำรวจ และการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ โดยใช้เครื่องมือการสำรวจ และการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
2. ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ โดยใช้เครื่องมือการสัมมนากลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
2. การออกแบบแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอผลการศึกษเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ โดยใช้การสัมมนากลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมแนวคิด ข้อเสนอแนะมาปรับปรุง มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การเสวนาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ
2. การปรับปรุงแนวทางการอนุรักษ์ตามข้อเสนอแนะ
3. จัดโครงการทดลองแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้รับรวบรวมด้วยเครื่องมือการวิจัย จากการใช้เทคนิค การสำรวจ การสัมภาษณ์ การเสวนา และการสนทนา จัดกระทำในลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพเกี่ยวกับบริบทชุมชน การอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าเพื่อสืบสาน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ด้วยเทคนิควิธีวิเคราะห์

1. แบบวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารหรือหลักฐานต่างๆ (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์พรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมสัมผัสได้เป็นต้นว่า วิถีชีวิตประจำวันที่มีการปฏิบัติกิจกรรมในลักษณะปกติ และการดำรงชีวิตภายใต้วิถีวัฒนธรรม รวมถึงการประกอบพิธีกรรมประเพณี จารีตเกี่ยวกับผ้าของไทยซึ่ง

2. แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นวิธีการตีความสร้างข้อสรุป ปรากฏการณ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ ที่เก็บรวบรวมมาด้วยเทคนิควิธีการวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผ้า การอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าและปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ เพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คณะผู้วิจัยพบว่า

1. ผ้าโบราณที่ยังมีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ผ้าซิ่นตาหมี ซิ่นแดงโม่ง เสื้อฮี ผ้าเปี้ยว ส่วนลวดลายผ้าโบราณ จำแนกตามกระบวนการผลิต คือ ลายทอ ได้แก่ ลวดลายทอที่ปรากฏที่ตัวซิ่นตาหมี ซิ่นแดงโม่ง ที่พบมากคือลายผ้าซิ่นตาหมีหรือผ้าซิ่นไหมหมี และยังพบลายปักที่ผ้าเปี้ยวส่วนมากเป็นลายชอกกูด

2. การอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณพบว่าการอนุรักษ์ต่างรูปแบบกัน ได้แก่

2.1 การอนุรักษ์ในลักษณะสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ ชุมชน โดยมีกิจกรรมอื่นๆ เสริมประกอบ

2.2 การอนุรักษ์แบบสร้างยุวทายาท โดยการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับผ้าและลวดลายในลักษณะการสืบสานการทอปะและปัก ส่วนมากลูกสาวจะได้รับการถ่ายทอดเป็นมรดกให้ทำหน้าที่เรียนรู้และถ่ายทอดต่อจากแม่ ป้า น้า หรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นหญิง

2.3 การอนุรักษ์แบบสร้างเครือข่าย โดยปรากฏในลักษณะการสวมใส่ในเทศกาล การละเล่นอันคอนฟ้อนแคน

3. แนวทางการอนุรักษ์ พบว่าแนวทางที่จะทำให้ผ้าและลายผ้าโบราณคงอยู่และเป็นมรดกทางชาติพันธุ์ มีแนวทาง ดังนี้

3.1 การสืบลายสานผ้า เป็นแนวทางในลักษณะ การสืบค้น คัดลอกลาย และทอลายใหม่

3.2 สร้างฐานข้อมูล เป็นแนวทางในลักษณะการสืบค้นผ้าโบราณที่มีอยู่ในชุมชน ขึ้นทะเบียนเพื่อทำประวัติเจ้าของ รวมถึงรายละเอียดต่างๆ มีสาระที่เกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับผ้า ระเบียนปฏิบัติเกี่ยวกับการทอผ้า วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการทอผ้า และประวัติความเป็นมาของผ้า และลายผ้า

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่องไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คณะผู้วิจัย อภิปรายผล ดังนี้

1. ผ้าและลวดลายโบราณ ผ้าไทยโซ่งส่วนมากเป็นผ้าฝ้ายสีดำ และผ้าไหมหลากสี ซึ่งใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนย่อมเป็นสีดำ ซึ่งเป็นพืชในท้องถิ่น เป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวโซ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยโซ่ง มีลักษณะเด่นเป็นแบบเฉพาะกลุ่มของตน ซึ่งต่างจากกลุ่มอื่น คือการแต่งกาย โดยเฉพาะเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยโซ่ง มักเป็นสีครามเข้ม(ออกดำ) จนเป็นที่มาของคำว่า “ไทยทรงดำ” หรือ “ไทยซ่งดำ” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่สวมใส่ชุดสีดำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชาลส์ ดาวิน ที่อธิบายว่า ปรัชญาการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ต้องมีการปรับตัว ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญคือ สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการจัดสรรของธรรมชาติ เช่นเดียวกับโลวี (Lowie) (ทรงคุณ จันทจร, 2553: 81-86) เห็นพ้องกันว่า วัฒนธรรมไม่ใช่ตัวกำหนดสังคม แต่กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเป็นกำหนดสังคม

ผ้าและเครื่องแต่งกายของชาวไทย คือสิ่งที่เกิดจากผลิตผลของภูมิปัญญา ที่อาศัยวัสดุและทุนทางธรรมชาติมาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิต กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ คือปัจจัยที่กำหนดให้ไทยโซ่งดำรงชีพภายใต้การพึ่งพาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เครื่องแต่งกายของชาวโซ่ง เป็นผ้าตัดเย็บน้อยชิ้น มีสีไม่มาก จะเน้นสีดำ ส่วนที่สีต่าง ๆ เป็นจะนิยมตัดต่อด้วยเศษผ้าบ้าง ปักด้วยด้ายบ้าง หรือไม่กี่จะทอให้เป็นลวดลายขึ้นมาเลย สำหรับการใช้ มักใช้ได้กับทุกงาน มีบางงานเท่านั้น ต้องใช้ชุดเฉพาะ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยโซ่ง วัฒนธรรมการแต่งกายดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลอร์ (ทรงคุณ จันทจร, 2553: 81-86) กล่าวว่า จุดเริ่มวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเชื้อชาติ มากกว่า ภูมิศาสตร์และที่ตั้ง การที่ไทยโซ่ง มีเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นวิวัฒนาการที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ที่กำหนดชาติพันธุ์ให้เป็นหนึ่งเดียว โดยใช้สีดำ สีดำเป็นปัจจัยกำหนดตัวตนของชาวไทยโซ่ง ที่สื่อถึงวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ นอกจาก เครื่องแต่งที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความเป็นชาติพันธุ์โซ่ง ลวดลายที่ประดับเครื่องแต่งกาย ยังเป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิต เป็นต้นว่า วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องพืชพรรณพฤกษาและสัตว์นานาชนิด เช่น ลายขอกูด ลายดอกไม้ ลายพืชชนิดต่างๆ ลายสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ บางลายบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อที่มนุษย์มีต่อแดน เช่น ลายดอกแปด หรือลายดอกไม้ประเภทต่างๆ บางลายสะท้อนถึงคุณค่าของสัตว์ที่มีต่อมนุษย์ ที่บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของมนุษย์ในอดีต สอดคล้องกับแนวคิดของชาลส์ เฮอริตัน คูลี (1864-1929) กล่าวว่า สัญลักษณ์ต่างๆ ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ตัวตนเชิงกระจกเงา (Looking-glass Self) เช่นเดียวกับเฮอริเบิร์ด บลูเมอร์ ที่อธิบายว่า สัญลักษณ์คือสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ (ทรงคุณ จันทจร, 2553: 81-86) ผ้าและลายผ้า

ไทยโซ่ง คือสัญลักษณ์ ที่สื่อถึงความรู้แบบองค์รวม ที่เกิดจากการสัมผัสและเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ทุนทางธรรมชาติ การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง และการเรียนรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวโซ่ง ทั้งหมดทั้งมวลถูกถ่ายทอดในรูปลักษณะของลวดลายบนผืนผ้า ในลักษณะเรียกว่า ทอ ปะและปัก

2. การอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณของชาวไทยโซ่ง โดยมากจะเป็นภาคเอกชน ที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของตนเอง โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวในการจัดสร้าง บางส่วนก็ได้มาจากการขอรับบริจาค รูปแบบของการอนุรักษ์ จำแนกได้ ดังนี้

2.1 แบบแหล่งเรียนรู้ เป็นการอนุรักษ์ในลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ซึ่งมีการจัดจำแนกเป็นกลุ่มประเภท ได้แก่ กลุ่มเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย กลุ่มวัสดุอุปกรณ์การดำรงชีพ กลุ่มประเพณีและพิธีกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมขึ้นมาสนับสนุนการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เป็นการบรรยาย การศึกษาจากแหล่งข้อมูลจริง การแสดงจำลองเกี่ยวกับการละเล่นและนันทนาการ การอนุรักษ์ผ้าในลักษณะพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบวัตถุประสงค์ ประจักษ์ โดยผ่านภูมิปัญญาวัตถุ เพื่อสื่อสารให้เข้าใจถึงวิวัฒนาการและความรุ่งเรืองในอดีตที่บรรพชนได้สร้างและถ่ายทอดเอาไว้เป็นมรดก เนื่องจาก ธรรมชาติคือเครื่องมือที่สอนให้มนุษย์ได้เข้าใจและเกิดความรู้ในลักษณะของการจัดสรร การจัดสรรของธรรมชาติ จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่สะท้อนถึงความเป็นมาและตัวตนของลูกหลานโซ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชาส์ลดาวิน (ทรงคุณ จันทร์จร, 2553: 81-86) ที่อธิบายว่า การปรับตัว มีปัจจัยสำคัญคือ การจัดสรรของธรรมชาติ ความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากธรรมชาติ

จะทำให้มนุษย์เรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่อย่างสันติ ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ชุมชน คือแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณ

2.2 แบบสร้างยุทธยาท เป็นการอนุรักษ์โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าและลวดลายให้กับบุตรหลานภายในครอบครัว แต่ละครอบครัว จะมีญาติฝ่ายหญิงที่ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยจะถ่ายทอดให้ลูกหลานที่เป็นหญิง เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการสืบสานผ้า เมื่อถึงวัยออกเรือนหรือแต่งงาน จะได้นำเอาความรู้ดังกล่าวไปใช้เกี่ยวกับการทอ เพื่อใช้ในการสร้างครอบครัวต่อไป การอนุรักษ์ดังกล่าว เป็นการถ่ายทอดบทบาทของครอบครัว เพื่อการทำหน้าที่สืบสานองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของรัชพล บัจจุบัน (2538: 75-78) ที่ว่า สถาบันครอบครัว มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ทักษะ รวมถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และพิธีกรรมต่างให้กับสมาชิกในครอบครัว เช่นเดียวกับงานวิจัยของนิคม ออไอศูร์ย์ (2539: 112-114) มีผลการศึกษาว่า การสืบทอดงานศิลปะผ้าทอ เด็กหญิงไทยโซ่งจะเริ่มหัดทอผ้าเมื่ออายุประมาณ 13-18 ปี แต่ก่อนที่จะเริ่มทอผ้าได้เด็กหญิงไทยโซ่งจะทำกิจกรรมการทอผ้ากับมารดา และญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวอยู่เสมอๆ การเรียนรู้ของเด็กหญิงจะถูกสอนอย่างต่อเนื่อง เมื่อทอผ้าเป็นจะถูกหัดให้ทำลวดลายผ้าต่อไปตามลำดับ เช่น การทอเป็นลาย การปักเป็นลายต่างๆ รวมถึงการปะด้วยผ้าผืนเล็กๆ ให้เป็นลวดลายตามต้องการ กล่าวคือ จะถูกฝึกให้ทำลวดลายทั้ง 3 ประเภท คือ ลายทอผ้า ลายปักผ้าและลายปะผ้า การทอผ้าเป็นการสร้างมโนสำนึกแก่หญิงไทยโซ่ง เพราะการทอผ้าเป็นงานของสตรี ที่ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐาน เป็นลายลักษณ์อักษรแต่เป็นการสืบทอดมาด้วยประสบการณ์ และความชำนาญ ดังนั้น ยุทธยาท

คือแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณ

2.3 แบบสร้างเครือข่าย เป็นการอนุรักษ์โดยอาศัยการเล่นเป็นสื่อกลาง โดยการรวมคนรวมใจ รวมกิจกรรม แต่ละหมู่บ้านจะสลับผลัดเปลี่ยนกันไป โดยแต่ละหมู่บ้านจะส่งตัวแทนเข้าร่วมกับหมู่บ้านอื่นที่มีการจัดงาน เมื่อเวลาหมู่บ้านของตนจัดงาน หมู่บ้านอื่นจะส่งตัวแทนเข้าร่วมเช่นกัน การละเล่น จะประกอบด้วย การเล่นอันกอน ฟ้อนแคน ซึ่งเป็นประเพณีการเล่น ที่หนุ่มสาวจะได้เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับผ้า นอกเหนือจากความรื่นเริง เป็นงานที่ทุกคนจะแต่งตัวประดับประดาแบบไทยซึ่ง พ่อแม่จะแต่งตัวให้ลูกเพื่อเป็นการปลูกฝังและให้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกาย คนเฒ่าคนแก่จะแต่งด้วยซินตาทมิเพื่ออวดโชว์ให้ทุกคนเห็นความงดงามของลายผ้า และมีมือการทอปะ และปักที่ทำด้วยตนเอง การอนุรักษ์แบบสร้างเครือข่าย เป็นการสืบสานในลักษณะการละเล่น ฟ้อนรำและร้องขับ ผ้าคือองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทสื่อถึงความเป็นซึ่งด้วยการแต่งกาย ซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าพร้อมๆ กับนันทนาการและความบันเทิง ซึ่งเป็นการสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับการแต่งกายที่คงเอกลักษณ์ความเป็นไทยซึ่ง การร่วมแรงร่วมใจของสังคมซึ่ง เป็นศูนย์รวมใจที่ทำให้เป็นเอกภาพ และมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเฮอริเบิร์ต บลูเมออร์ (Herbert Bloomer) อธิบายว่า การกระทำระหว่างกันในหมู่สมาชิกที่เข้ามาประกอบกันเป็นสังคม (Human Interaction) การกระทำระหว่างกันของบุคคล ทำให้บุคคลเกิดการรับรู้ตัว สัญลักษณ์คือสิ่งที่เกิดจากรู้ในเบื้องต้น เป็นการแสดงลักษณะของการตีความเชิงสัญลักษณ์ที่บุคคลอื่นแสดงออกมาแล้ว จึงแสดงได้ตอบโดยวัตถุหรือสัญลักษณ์ต่างๆ 3 ประเภท คือ

- 2.3.1 วัตถุทางกายภาพ
- 2.3.2 วัตถุทางสังคม
- 2.3.3 วัตถุทางนามธรรม

การสร้างเครือข่ายของชาวไทยซึ่ง คือสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสังคม นันทนาการและ ภูมิปัญญาที่เป็นกลไกทำให้การสืบสานวัฒนธรรมผ้าดำเนินต่อไปได้

3. แนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลวดลายผ้าโบราณ

3.1 สืบสายสานผ้า แนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณแบบสืบสายสานผ้า คือ การค้นหาลายผ้าโบราณที่ปรากฏมีอยู่ในปัจจุบัน เป็นลายที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ มีลายใดบ้างที่เป็นลายหาได้ยาก มีความงดงามไม่เหมือนลายอื่น และควรค่าแก่การอนุรักษ์ หลังจากนั้น นำไปสู่ขั้นตอนการลอกลาย ในอัตราส่วนที่มีขนาดเท่าเดิม แล้วนำเอาลายที่ลอกนั้นไปเป็นต้นแบบ ในการผลิตสร้างหรือทอขึ้นใหม่ ในลักษณะการคืนชีวิตให้ลายและผ้าเก่า การอนุรักษ์ในลักษณะดังกล่าว มีวงจรคล้ายกับการเปลี่ยนถ่ายผ้าเก่าไปสู่ผ้าใหม่ เพียงแต่มีกระบวนการผลิตซ้ำเข้ามาเป็นกลไกเพื่อทำให้เกิดรูปลักษณ์ใหม่ แต่มีลายลักษณ์และรูปลักษณ์ที่มีสภาพคล้ายของเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของแคทเชิล (F.Katzel) เกรบเนอร์ (Grabner) และสมิท (Smith)(ทรงคุณ จันทจร.2553:69) ที่กล่าวว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม มีลักษณะคล้ายวัฏจักร วัฒนธรรมแพร่กระจายออกมีลักษณะเป็นวงกลม (Culture Cried) มีชั้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมซ้อนกันอยู่หลายชั้น สังคมที่เจริญน้อยก็มีชั้นน้อยและสังคมที่เจริญมากก็มีชั้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมหลายชั้น จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียว หากแต่มีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของคนออกไปรอบๆ เป็นวงกลม การอนุรักษ์ผ้าในลักษณะสืบสายสานผ้า

เป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่ใช้เทคนิควิธีที่ได้รับ
การถ่ายทอดจากผู้รู้ไปสู่ผู้เห็นคุณค่าเพื่อการสืบสานต่อ

3.2 สร้างฐานข้อมูลผ้าโบราณชุมชน
แนวทางการอนุรักษ์ผ้า แบบสร้างฐานข้อมูลผ้าโบราณ
ชุมชน เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผ้าด้านต่างๆ
โดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและลายผ้าที่มีอยู่ใน
ชุมชน ว่ามีผ้ากี่ประเภท มีลายอะไรบ้าง อยู่ในไหน
ใครบ้างเป็นผู้ครอบครอง และนำเอาข้อมูล
ดังกล่าว มาจัดกระทำเป็นแหล่งข้อมูลเป็น
การจัดการความรู้เกี่ยวกับผ้า เป็นต้นว่า ประเพณี
พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผ้า ปรัชญาธรรมคำสอนที่
ปรากฏเป็นสัญลักษณ์บนผืนผ้า และอุปกรณ์วัสดุ
การทอชนิดต่างๆ รวมถึง ประวัติความเป็นมาของ
ผ้าแต่ละชนิด ที่เชื่อมโยงกับกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์
ของไทยไซ่ง การสร้างฐานข้อมูล เป็นการเผยแพร่
เชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นกลไกที่จะทำให้เข้าใจความเป็น
ตัวตนของไซ่งในลักษณะเป็นจินตภาพ จะทำให้
เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตในปัจจุบันกับอดีต และทำให้
เข้าใจถึงความรุ่งเรืองของอดีตและปัจจุบัน ที่เกิด
จากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งในลักษณะการเปรียบเทียบ
ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเพลโต (472–347
B.C.) (ทรงคุณ จันทจร. 2553:85) ที่กล่าวถึง
สัญลักษณ์ว่า เป็นเครื่องสื่อให้เข้าใจหรือเข้าถึง
ความงามที่แท้จริงซึ่งอยู่ในโลกของจินตนาการ
ข้อมูลต่างๆ คือสัญลักษณ์ที่สื่อให้เข้าใจ อัด
ลักษณะทางชาติพันธุ์ไทยไซ่ง ซึ่งมีความงามและ
รุ่งเรืองด้านประเพณีวัฒนธรรม จารีตและพิธีกรรม
การแต่งกาย ภาษาและการสื่อสาร เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1. ผ้าและลวดลายโบราณ เป็นมรดกทาง
วัฒนธรรมที่สื่อความเป็นชาติพันธุ์ที่ชัดเจนที่สุด
ดังนั้น ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวไทยไซ่งเห็น
ความสำคัญ เพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

เช่น การสนับสนุนทุนทรัพย์เพื่อส่งเสริมการให้มี
จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับผ้าและเครื่องแต่ง
กายอย่างเป็นทางการให้มากกว่าในปัจจุบัน เพื่อ
เป็นแหล่งข้อมูลศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมผ้าของไทยไซ่ง

2. ควรมีการรณรงค์ที่สนับสนุนและ
ส่งเสริมให้ชาวไซ่งได้เห็นคุณค่าเชิงวัฒนธรรม
มากกว่ามูลค่าของเงินตรา เพราะผ้าโบราณคือ
สัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงสังคมในอดีตอันรุ่งเรือง คือ
ภูมิปัญญาอันล้ำเลิศของชาวไทยไซ่ง โดยการส่งเสริม
การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาที่แฝงเร้นอยู่บน
ผืนผ้า หรือลวดลายผ้าชนิดต่างๆ เป็นต้นว่า
การตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ผ้าชุมชน

3. ชาวไซ่งควรมีวิธีเพื่อการฟื้นฟูโดย
การเก็บรวบรวมผ้าโบราณที่ยังเหลืออยู่ แล้วจัดการใน
ลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ รวมทั้ง
การฟื้นฟูลวดลายที่ทรงคุณค่า และหายากที่กำลัง
จะสลายไป ให้กลับฟื้นคืนชีพกลับมาโดย
การจัดเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผ้าและลวดลายผ้า
โบราณ เพื่อเผยแพร่ในรูปลักษณะต่างๆ เช่น
การจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับลายผ้า
โบราณที่เป็นมรดกทางชาติพันธุ์ของชาวไทยไซ่ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ปัจจัยที่สนับสนุนการคงอยู่และ
เปลี่ยนแปลงของผ้าและลายผ้าโบราณไทยไซ่ง
2. การสร้างฐานข้อมูลผ้าโบราณเพื่อ
สืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทยไซ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ทรงคุณ จันทจร. (2553). การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- นิยม ออไศศุรีย์. (2539). การศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำในจังหวัด
ราชพล ปัจจุบันุญย์. (2538). กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ. วิทยานิพนธ์.
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ถนอม ดงยิ้มละมัย. อายุ 68 ปี สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555
- วรรณธนา จิตบุญถนอม อายุ 49 ปี. สัมภาษณ์. 19 เมษายน 2556